

Myseľ, telo, stroj. Bratislava, Bradlo 1992, 218 s.

Je pozoruhodné, že ľudia síce vcelku akceptujú príbuznosť somatickej stránky svojej existencie so živočíchmi, ale mnohí sú priamo alergickí na stanovisko hlásajúce možnosť principiálnej imitácie aktivít vedomia. Staronový filozofický problém vzťahu medzi mysľou a telom, vedomím a mozgom dostal však novú podobu vďaka kognitívnym vedám a umelej inteligencii. Zborník, ktorý vydalo vydavateľstvo Bradlo, sa pokúša priblížiť čitateľovi súčasný stav bádania a nerozhodnuté otázky. Kniha s pôvabnou ilustráciou prebalu od K. Barona zahrnuje 12 statí tematicky značne diferencovaných, ale so spoločným menovateľom – problematikou medzi mentálnym a materiálnym. Turingova slávna stať, v ktorej formuloval starý problém, či stroj môže myslieť, tak, že jeho test je dodnes predmetom rôznych interpretácií, je obsiahnutý v stati *Počítacie stroje a inteligencia* (s. 18-37). T. Nagel v článku *Aké je byť netopierom?* argumentuje proti redukcionizmu na pozadí tézy o subjektívnej povahe skúsenosti ako rozhodujúceho predikátu pri posudzovaní vzťahu medzi mysľou a telom. Podľa Nagela len prepracovanejší pohľad na pomer subjektívneho a objektívneho ako fundamentálnejšiu problematiku môže posunúť skúmanie vzťahov medzi mysľou a telom (s. 37-49). Problematike intencionality a slobody vôle sú venované dve štúdie z pera J. R. Searla. Autor rozlišuje medzi tzv. vlastnou a nevlastnou intencionalitou, charakterizuje povahu a podstatu intencionality a jej miesto v prírode (*Intencionalita a jej miesto v prírode*, s. 51-63). Mentálne intencionalne fenomény sú pre Searla časťou histórie nášho prírodného biologického života (s. 35). Zaujímavé sú aj úvahy o intencionalnej príčinnosti ako forme teleologického vysvetlenia.

V otázke slobody vôle ako legitímnej skúsenosti Searle háji modifikovanú formu kompatibilizmu medzi fyzikálnym determinizmom a psychologickým libertarianizmom (*Sloboda vôle*, s. 187-197). R. Rorty v stati *Súčasná filozofia mysle* (s. 64-79) obhajuje rylovsko-dennetovskú tradíciu proti Nagelovej idei, že disponujeme ontologickými intuíciami, ktoré z mysle robia čosi viac než rozmazanú machuľu. Na pozadí myšlienky o potrebe mnohosti rozličných opisov, ktoré nepredpokladajú nejaký substanciálny základ, sa Rorty dovoľáva Huxleyho otázky o určení nášho miesta v prírode (s. 78). Kritický postoj voči Searlovej introspekcii pri vymedzení mentálneho ilustruje stať R. van Gulicka *Vedomie, vlastná intencionalita a stroje, ktoré rozumejú samy seba* (s. 80-101). Gulick sa hlási k funkcionalizmu v tom zmysle, že subjektívne prežívanie nepokladá za nevyhnutnú podmienku intencionalného stavu systému. Za rozhodujúci problém pokladá otázku, ktorá súvisí so spôsobmi spracovania reprezentácií. „Otvorená ostáva otázka, či schopnosť vedomej subjektívnej skúsenosti zahŕňajúca fenomenálnu reprezentáciu je, alebo nie je nevyhnutnou podmienkou dosiahnutia vysokého stupňa sémantického seba porozumenia (alebo sémantickej transparentnosti)“ (s. 101).

Úlohu génov v procese evolúcie simulačnej schopnosti, ktorá kulminuje v subjektívnom vedomí, tematizuje R. Dawkins v stati *Sebecké gény* (s. 101-122). Z odmietnutia dualizmu medzi materiálnym a mentálnym ako neadekvátnej pozície pri skúmaní vedomia vychádza Karl H. Pribram (*Kognitívna revolúcia a problémy okolo vzťahu mysle a mozgu*, s.123-137). V nadväznosti na presvedčenie o jednotnom charaktere mentálnych procesov a ich obsahov Pribram navrhuje projekt tzv. konštrukcionálneho realizmu, ktorý je neutrálnym monizmom, a zaoberá sa novými dualitami vyrastajúcimi z bádania vo fyzikálnych, informačných a behavioristických disciplínach. Podľa jeho vyjadrenia psychologické problémy, a to aj na ontologickej rovine, možno oživiť len výsledkami vedeckého výskumu.

Z pera známeho logika a matematika Raymonda M. Smullyana pochádzajú dve state: *Epistemologická nočná mora* (s. 156-167) analyzuje problematiku odlišenia mentálnych aktov

od ich obsahového vyplnenia a ich spätosť s propozíčnými postojmi; slobodu vôle ako problém zbavený moralizujúcich nánosov tematizuje autor v stati *Je boh taoista?* (s. 198-219). Opisu fungujúcej intencionálnej stratégie s dôrazom na problematiku vier a presvedčení, ich vzniku a účinkov je venovaný článok Daniella C. Dennetta *Tri druhy intencionálnej psychológie* (s. 138-154).

Keďže zborník obsahuje state tematicky a obsahovo rôznorodé, len voľne späté myšlienkou filozofie mysle, predpokladá zo strany čitateľa istú profesionálnu pripravenosť a rozhladenosť. Editori vybrali príspevky, ktoré v rozhodujúcej miere prispeli k výskumným stratégiám zameraným na otázky povahy a podstaty fungovania mysle, jej vzťahu k mozgu a správaniu. V tomto smere, hoci niekedy by bolo žiadúce zjednotiť terminológiu, je kniha vítaným príspevkom na pomedzí vedy a filozofickej reflexie.

Tatiana Sedová

ZABUDNUTÝ MYSLITEĽ

VASILIJ V. ROZANOV: Ujediňonnoje (Myšlienky osamote). Moskva 1992, 112 s.

Vasilij Rozanov (1856-1919) bol veľmi svojráznou osobnosťou ruskej filozofie. M. Gorkij, autor spomienok na V. I. Lenina, ktorý neprijal ponuku napísať o Stalinovi, poslal Rozanovovej dcére list: „Napísať esej o ňom (o Rozanovovi) sa neodvážim, som presvedčený, že nemám na to. Vidím vo V. V. geniálneho človeka, veľkolepého mysliteľa, v ktorého myšlienkach je veľa cudzieho a zavše až neprijateľného pre moju dušu, lenže pri tom všetkom je mojím najobľúbenejším spisovateľom.“ Rozanov včas zomrel, preto sa nedostal do emigrácie (k jeho nedožitej sedemdesiatke A. Remizov v Paríži napísal, že keby Rozanov ešte žil, „dostal by sa sem spolu s Berďajevom a Šestovom a boli by sme zase susedia“), ani na súostrovie GULAG či ... alternatív bolo veľa a všetky nečakané ... Preto Rozanovove knihy (napísal ich 30) neboli zakázané, iba sa ich snažili schovať a zabudnúť na ne. V podstate aj v prostredí ruskej emigrácie, aj v Rusku „žila“ len jedna jeho kniha – *Legenda o Veľkom inkvizítovi F. M. Dostojevského*. Dnes sa už zabudlo, že zaužívaný názov *Legenda o Veľkom inkvizítovi* patrí Rozanovovi; u Dostojevského v *Bratoch Karamazovovcoch* Ivan svoje dielo nazýva „poéμου“ a samotná 5. kapitola má názov len *Veľký inkvizítor*. Keď dnes predstavujeme V. Rozanova, treba spomenúť, že patril k najobľúbenejším mysliteľom M. Bachtina.

Prišiel čas a knihy V. Rozanova sa v Rusku postupne znovu vydávajú a vďaka takým kníhkupectvám ako Artforum sú dostupné aj u nás. V spomínanej knihe sa pod jednotným názvom publikujú dve Rozanovove práce: samotné *Myšlienky osamote* a *Apokalypsa našej doby*. Svojho času prvú z nich V. Šklovskij nazval „až urážlivo intímnou“, pretože najhlbšie prezrádza autorovu dušu. Táto kniha má veľmi špecifickú literárnu formu. Nie je tematickým súborom aforizmov (ktorých je v nej dost), ani „prúdom vedomia“. Je to vzbura proti tradičným formám. Zároveň, ako tvrdil spomínaný Šklovskij, táto vzbura proti forme vytvára „novú formu“, zložitú zosúladenosť aforizmov, fejtónov, intímnych vyznaní, filozofických skíc, myšlienok ..., pri ktorých je dôležitá samotná kontrastnosť zosúladenosti i poznámok, ako boli napísané alebo prišli autorovi na myseľ: „vlak“, „ulica“, „prah vlastného bytu“ a pod. Všetko je presiaknuté iróniou a dohromady vytvára svojrázny text, ktorý je radosť čítať. V. Rozanov chcel predovšetkým vyrozprávať niečo akoby ešte prv, než to niečo dostane na papier, nejakú literárnu formu. Táto „neohrabanosť“ myšlienok bola veľmi rafinovaným spôsobom, ako ich prezentovať.